

RECENZIJA - Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu

»Slovenstvo sloni na mladih«? Razmislek ob izidu monografije

Monografija, ki obsega 318 strani, je izšla proti koncu lanskega leta in je rezultat triletnega raziskovalnega projekta »Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi«, pri katerem so sodelovali raziskovalci Slovenskega raziskovalnega inštituta (SLORI) iz Trsta, Slovenskega znanstvenega inštituta (SZI) in Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik (SNIJU), oba iz Celovca, ter Inštituta za narodnostna vprašanja (INV) iz Ljubljane. To je prva izmed načrtovanih štirih knjig, ki bodo obravnavale to tematico. Uredila jo je vodja projekta dr. Vera Kržišnik-Bukič, raziskovalka in znanstvena svetnica na INV. V njej so zastopani še sledeči avtorji/projektni sodelavci: dr. Zaira Vidau (SLORI), mag. Milan Obid (SZI), dr. Katalin Munda Hirnök in dr. Sonja Novak Lukaršek (INV – za splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu na Madžarskem), dr. Mojca Medvešek in dr. Barbara Riman (INV – za splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu na Hrvaškem). V projektu so še sodelovali: dr. Devan Jagodica (SLORI), dr. Štefka Vavri (SZI) in mag. Martina Plak-Rustia (SNIJU).

membru se jim zdi tudi udejstvovanje v okviru manjšinskih kulturnih društev in ustanov (pa čeprav se v njih manj angažirajo). Iz Obidovega prispevka nadalje izhaja, da je dobra polovica mladih Slovencev v Avstriji najvišjo vrednost pripisala večjezičnosti. Med mladimi Slovenci v Italiji je ta delež najvišji (82 %). Kot mladi Slovenci v Avstriji imajo tudi slednji do narodne pripadnosti »bolj mlačen odnos« (Z. Vidau), medtem ko na sam vrh postavijo vrednote kot so dialog in komunikacija (82%) enakopravnost (81%) in mir v svetu (81 %).

Mladi v slovenskem zamejstvu na Hrvaškem narodno pripadnost izmed vseh štirih zamejstev najnižje vrednotijo (in tudi večjezičnosti ne pripisujejo velik pomen). Tenu nedvomno potrjuje dejstvo, da tamkajšnji Slovenci do zgodovinsko prelomnega leta 1991 niso bili ne subjektivno ne objektivno narodnostna manjšina. B. Riman in M. Medvešek ugotavljata, da je k nizkemu vrednotenju narodne pripadnosti prispevala tudi obremenjenost z nerazčiščenimi dogodki v času druge svetovne vojne ter vojne na Hrvaškem od 1991 do 1995. Do analognega sklepa prihajata tudi K. Munda Hirnök in S. Novak Lukaršek, ko glede na nizko narodno zavest mladih Slovencev na Madžarskem ugotavljata, da je življenje za zavezo vtisnilo tankjšnji manjšini močan pečat. Sele 1982 je bilo porabskim Slovcem omogočeno vsaj formalno varstvo in možnost rabe slovensčine.

Narodna pripadnost med najnižjimi vrednotami, večjezičnost med (naj)višjimi

V. Kržišnik-Bukič je v intervjuju za slovenski spored avstrijske ORF zasnovo projekta pojasnila z besedami, da pripadnost »slovenstva« v zamejstvu »sloni na mladih«. Mišljena je prvenstveno vitalnost slovenskih manjšin: njihova številčnost, organiziranost, dejanska raba slovenskega jezika v čim več javnih govornih položajih in, kot jasno izhaja tudi iz njenih izvajanj v knjigi, zlasti narodna pripadnost. Avtorica ne prikriva svoje zaskrbljenosti nad tem, da se je z »intenzivnega vidika naše raziskave« pokazalo, da mladi slovenski zamejci (vprašanih je zajel po 60 mladih od 15 do 29 let v vsakem zamejstvu, dodatno pa je bilo opravljenih še po 6 oz. skupaj 24 intervjujev) »v razmerju do vrednote večjezičnosti nizko cenijo vrednote narodne pripadnosti in razvoj slovenske manjšine, ki sta povsod razvisti med najnižjimi vrednotami.« Kljub prisotnim konstruktivnim težnjam se »slovenstvo« v zamejstvu počasi in postopoma izgublja in opušča. Od tod tudi sklep, da mladi v slovenskem zamejstvu »ne izkazujejo soodgovornosti in pretirane pripravljenosti za ohranjanje svoje slovenske narodne posebnosti, ki sta bili vsekakor močnejše izraženi pri generacijah njihovih staršev in prastaršev.« Gre za trditve, ki implicita očitek, vendar obenem tudi jasen trend v smeri »postnacionalne konstelacije« (J. Habermas), zato jo velja jemati s pridržki.

Relativira jo demimo izjava 22-letnika, ki jo v svojem prispevku citira M. Obid: »Mislim, mi že veliko pomeni pripadnost slovenski manjšini, ampak narodna zavest, to je treba zelo paziti, da se ne razvije v nacionalizem.« Narodno pripadnost mladi anketiranci in intervjuvanci v slovenskem zamejstvu v Avstriji (na Koroskem in Štajerskem) jemljejo kot darost, ki ji ne želijo pripisovati prevleke vrednosti. Najbolj pomembne se jim zdijo vrednote kot so prijateljstvo, mir v svetu, enakopravnost, toleranca in solidarnost. Po-

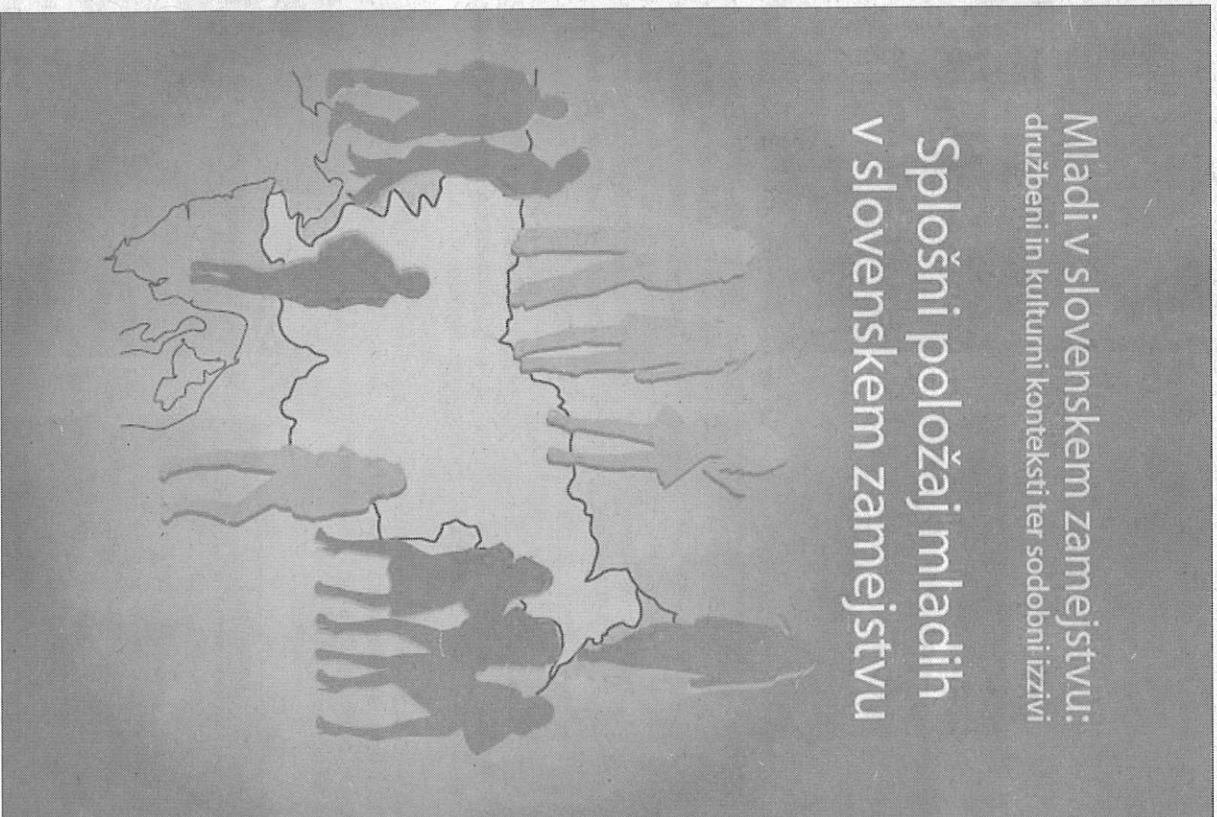
Zoper narodno/stno ekskluzivnost, za dialog in čezmejno povezovanje

Čeprav je vodja projekta V. Kržišnik-Bukič zavezana mono-nacionalnemu razumevanju svojega raziskovalnega predmeta, se zaveda, da imajo procesi globalizacije, ki se npr. izpričujejo v odseljivanju, migracijah ali v vsej tipih mobilnosti (npr. tudi mobilne telefonije) za posledico, da se nekdanji domnevno »čistim« identitetam vse bolj pridružujejo kompleksnejše oblike večplastnih oziroma hibridnih identitet. To velja tudi za narodnostne modele, ki se po V. Kržišnik-Bukič ne ujemajo več oziroma so »tudi delno v nasprotju z enim in ednim ekskluzivnim slovenskim manjšinskim modelom narodnostne identifikacije mladih.« Z. Vidau prihaja v tem smislu do sklepa, da mladi v slovenskem zamejstvu v Italiji izražajo nove identitete možnosti, kjer sta slovenska in italijanska kulturna komponenta v interakciji. Zato je po njenem »vekulturno sobivanje, ki se izraža v večjezičnosti ter dialogu in komunikaciji, mladim bliže od etnične oziroma narodne opredeljenosti oziroma ekskluzivnosti.« Podobno razmišlja Štefka Vavri (v projektu je sodelovala še prvih nekaj mesecev – do predčasne odpovedi njene pogodbe o zaposlitvi) v eni od svojih monografij, ki se nanaša na identifikacije mladih koroskih Slovcen in Slovencev. Na osnovi intervjujev, tudi z mladimi iz mešanih zakonov, je izluščila več identitetnih tipov: zakoreninjeno-tradicionalno identiteto, angažirano-politično, ambivalentno, dvojno, prilagojeno, konzervativno, mnogoplastno, simbojno in druge.

Ne glede na te ugotovitve, pa V. Kržišnik-Bukič v svojih prispevkih v knjigi narodnost še naprej pojmuje

Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi

Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu

tako, kot da bi jo bilo mogoče enoznačno posredovati iz roda v rod. V skladu z mononacionalno dikcijo ne upošteva, da je značilna karakteristika »slovenskih zamejstev« prav ta, da prihajajo do ne-nehnega prehajanja državnih, narodnih, kulturnih in jezikovnih meja. Pripadniki zamejstev so pogosto dvojezični, se vse bolj premikajo med različnimi kulturami in ohranjajo ali vzpostavljajo dom v dveh (in več) različnih državah, tu pa tam celo različnih kontinentih. To se nujno izpričuje tudi v posebnih vrsti zavesti z dvojnimi ali večkratnimi identifikacijami ali pripadnostmi ter v občutju večje medsebojne povezanosti, ki pa hkrati sovpada z izgubo domačnosti v smislu eksistencialnega modusa biti v svetu, ki ga je nemški filozof Heidegger opisal kot ne-udomovljenost.

Naraščajoči interes za učenje slovensčine

M. Medvešek in B. Riman v svojem prispevku ugotavljata, da ima v primerjavi z drugimi zamejstvi dokaj visok delež mladih Slovencev na Hrvaškem dvojno – hrvaško in slovensko – državljanstvo, čemur botrujejo tudi ekonomski razlogi. Od tod tudi povečan interes za učenje slovensčine zlasti med tistimi mladimi, ki načrtujejo odhod »čez mejo«. To znanje zanje predstavlja dobro izhodišče za nadaljevanje študija v Sloveniji in morebitno zaposlitev. V šolskem letu 2015/16 je na fakultetah Univerze v Ljubljani študiral 517 študentov iz Hrvaške. V Slovenijo bi se največ anketirancev priselilo za dlje časa ali trajno prav iz Hrvaške (77%), zatem pa iz Madžarske (60%). Malo manj bi se jih izselilo iz Italije (58%),

kjer je zaradi pomanjkanja delovnih mest najbolj kritična situacija v Benetjah. Najmanj anketirancev, a tudi več kot polovica, bi se v Slovenijo izselilo iz Avstrije (53%).

Z. Vidau se navezuje na raziskavo Norine Bogatec in Milana Bufona, ki ugotavljata, »da je potencialna mobilnost med pripadniki slovenske skupnosti v Italiji mnogo višja kot pri njihovih sosedih« oziroma anketirancih v Sloveniji. M. Obid pa nasprotno ugotavlja, da se v manjšinsko območje na Koroskem priseljujejo državljani Slovenije ter imigranti iz drugih republik nekdanje Jugoslavije, in veliko število študentov iz Nemčije. K temu razvoju pripomorejo dobre možnosti za izobraževanje – na primer večjezični pouk na slovenski gimnaziji (Kugyevi razredi) in na trgovski akademiji v Celovcu. Sicer pa gre splošen razvoj na Koroskem v smeri odseljavanja predvsem više izobraženih iz podeželja v mesta. Iz prispevka K. Munda Hirnök in S. Novak Lukarović izhaja, da je pojav odseljavanja še posebej izrazil na Madžarskem, saj živi nad 350.000 oseb zunaj nje. Projektni sodelavki je presenetil podatek o visokem deležu mladih anketirancev, ki kažejo pripravljenost, da bi se (zaradi študija, dela) preselili v Slovenijo. Slovenija kot razna destinacija celo prednjači pred različnimi deli znotraj Madžarske, kar vzbujata skrb med poznavalci manjšinskih razmer, ker slabi manjšina kot taka: »Pri študentstvu porabskih Slovencev bi se morali določiti jasni pogoji. Študij Porabcev v Sloveniji ne bi smel biti še naprej samo oddilna možnost za dosogo osebne sreče (poroke) ali pomeniti plus stopničko na socialni lestvici.«

Prekarni položaj mladih, umikanje v zasebnost, a-političnost

Zaposlovanje je v sedanjem svetu prevladujočih neoliberalnih kapitalskih družbenih okoliščin ključni problem odraščajočih mladih v Evropi, v Sloveniji in tudi v njenih sosednjih državah. Z. Vidau na primeru Italije ugotavlja, da mladi postajajo vse bolj »družbena manjšina«, ki nosi breme visokega državnega dolga, staranja prebivalstva in vzdrževanja pokojninskega sistema. Analize kategorija, ki bo v prihodnosti najbolj izpostavljena prekarnosti na trgu dela in revščini. Nedvomno pa tak položaj stopnjuje tesnobo pred eksistenco kot tako. Strah je vedno strah pred nekom ali nečim, medtem ko se tesnoba ne veže na noben konkreten vzrok. Tesnobe ne priključijo lastni notranji svet, temveč svet kot tak oziroma negotovost in nedolčnost. Ta pojav tesnobe je v knjigi le implicitno ogovoren. Ob Z. Vidau, ga tematizira še M. Obid, ko povzerna avstrijsko raziskavo na temo mladih. Iz nje izhaja, da mladi Avstrijci svojo generacijo večinoma opisujejo z naslednjimi pojmi: vznemirjena (verunsichert – 72%), prilagojena (58%), brez načrtov (56%), Komaj četrtina jih pričakuje boljše prihodnost v primerjavi z generacijo staršev.

Raziskave kažejo, da tudi v Sloveniji in slovenskem zamejstvu položaj ni drugačen. Mladina se spreminja v smer »pasivne generacije«. Namesto velikih vrednot kot so (bile) religija, nacionalna navezanost, politika, v zadnjih desetletjih vse bolj pridobivajo na pomenu vrednote, ki so bliže posamezniku in njegovemu osebnemu izkustvu. Take vrednote so prijateljstvo, partnerstvo, družina, osebna rast, varnost. V. Kržišnik-Bukič citira Gregorja Tomca, ki pravi: »Mladina živi v moratoriju, je izolirana od družbe. ... Mladih ne zanima svet zunaj vrstniških krogov ... Politika je zanje dolgočasna.« Tomc dodaja (kar ni zabeleženo v knjigi), da je ta trend povsem nekaj normalnega, po njegovem biti mlad ne pomeni biti revolucionar, vsaj v smislu političnega spreminjanja sveta ne. Biti mlad pomeni eksperimentirati z različnimi življenjskimi stili v napol javni sferi vrstnikov. Mladost je moratorij v tem smislu, da mladi odločneje posežejo v družbo, če je z njo res kaj narobe.

Zaključek

Knjiga o pomembna le zaradi tega, ker omogoča sistematičen vpogled v splošni položaj mladih Slovencev iz kar štirih zamejstev, temveč tudi zaradi tega, ker neizpodbito predoci, da klasične narodnoobrambne politike in vrednote, ki jih tradirajo slovenske manjšinske organizacije, ne ustrezajo več potrebam mlade generacije. Jasno pa tudi postaja, da temeljite razprave o tem vprašanju skorajda še ni oz. si ta le z veliko težavo utira pot. Vsekakor bi veljalo upoštevati najbolj cenjene vrednote mladih iz vseh štirih zamejstev tudi znotraj manjšinskih struktur in namesto skorajda nezazelenih skupinskih mobilizirati predsebnih individualne želje mladih po osebnem uveljavljanju in rasti (vključuje tudi željo po dobrem znanju slovensčine) ter kreaciji dialoške in večglasne prihodnosti onkraj binarnih o/pozicij.

Marija Jurč Pahor